

O'ZBEK JADIDCHILARI.

Norboyeva Gulnoza Chulli qizi

Angor tumani alohida ta'lim ehtiyojlari

bo'lgan ko'zi o'z bolalar uchun ixtisoslashtirilgan

maktab "Nurli maskan" maktab internati o'qituvchisi

Annotatsiya.

Ushbu maqolada O'zbekistonda XX asr boshlarida yuzaga kelgan jadidchilik harakati, uning asosiy g'oyalari, maqsad va vazifalari, shuningdek, o'zbek milliy uyg'onishiga qo'shgan hisssasi yoritiladi. Jadidlarning ta'lim, madaniyat, adabiyot va siyosiy hayotdagi faoliyati tahlil qilinadi. Ularning xalqni ilm, taraqqiyot va ozodlik sari undash yo'lidagi sa'y-harakatlari, shuningdek, milliy o'zlikni anglash jarayonidagi o'rni ilmiy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar:Jadidchilik, ma'rifatparvarlik, islohot, taraqqiyot, milliy uyg'onish, ta'lim, madaniyat, ozodlik harakati.

O'zbek jadidchiligi — XX asr boshlarida vujudga kelgan milliy uyg'onish harakati bo'lib, uning asosiy maqsadi xalqni jaholat va qoloqlikdan chiqarish, yangi zamon talablari asosida ma'rifat, madaniyat va ilmga chorlashdan iborat edi. Jadidlar jamiyat hayotining barcha sohalarida — ta'lim, matbuot, adabiyot, siyosat va madaniyatda islohotlar o'tkazishga intildilar. Bu harakatning shakllanishiga Rossiya imperiyasi tarkibidagi Turkiston o'lkasidagi ijtimoiy-siyosiy muhit, mustamlakachilik siyosati va xalqning og'ir ahvoli sabab bo'ldi. Jadidlar "Yangi usul maktablari"ni tashkil etish orqali o'zbek yoshlariga zamonaviy bilim berishni maqsad qildilar. Ularning faoliyati o'zbek xalqining tafakkurini o'zgartirib, milliy o'zlikni anglash jarayoniga katta turtki berdi.

Jadidchilik harakati yetakchilari — Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvar qori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy, Fitrat, Cho'lpon kabi ziyolilar xalqni ilm-ma'rifatga chorlash, milliy birlikni mustahkamlash va mustaqillik g'oyasini targ'ib

qilishda katta rol o'ynadilar. Ularning faoliyati o'zbek milliy davlatchiligi va ma'naviyatining shakllanishiga asos soldi.

O'zbek jadidchiligi harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda yuzaga kelgan ijtimoiy-siyosiy, madaniy va ma'rifiy uyg'onish jarayonining mahsuli edi. Bu davrda o'zbek ziyolilari xalqni zamonaviy bilim, taraqqiyot va erkinlik sari yetaklash zarurligini anglab yetdilar. Ularning fikricha, xalqni qoloqlikdan chiqarishning yagona yo'li — ta'limni isloh qilish, yangi usuldagi maktablarni tashkil etish va ma'rifatni keng yoyish edi. Jadidlar “Yangi usul maktablari” deb atalgan o'quv maskanlarini ochib, o'quv dasturlariga matematika, geografiya, tarix, tabiiyot, adabiyot kabi dunyoviy fanlarni kiritdilar. Bu maktablarda diniy bilimlar bilan bir qatorda ilmiy tafakkur, tahliliy fikrlash va dunyoqarashni kengaytiruvchi saboqlar ham o'qitildi. Bu usul avvalgi an'anaviy “qadim” ta'lim tizimiga nisbatan ancha samarali bo'lib, yosh avlodni zamonaviy hayotga tayyorladi.

Jadidlar matbuot sohasiga ham katta e'tibor qaratdilar. Mahmudxo'ja Behbudiy tomonidan 1913-yilda nashr etilgan “Samarqand” gazetasi, shuningdek, “Taraqqiy, Shuhrat, Hurriyat, Oyna” kabi nashrlar o'zbek xalqini ilm, madaniyat, ijtimoiy masalalar haqida xabardor qilib bordi. Matbuot orqaligina jadidlar xalq ongini o'zgartirish, milliy uyg'onish g'oyalarini tarqatish imkoniyatiga ega bo'ldilar.

Abdulla Avloniy “Turkiy guliston yoxud axloq” asari orqali yoshlarni axloq, vatanparvarlik, insoniylik va ilmga intilish ruhida tarbiyalash g'oyasini ilgari surdi. U o'zbek maktab ta'limi uchun darsliklar yaratdi va o'qituvchi sifatida yosh avlodni yangi fikrga yo'naltirishga katta hissa qo'shdi.

Abdurauf Fitrat esa o'z asarlarida milliy ozodlik, siyosiy mustaqillik va madaniy uyg'onish g'oyalarini targ'ib qildi. Uning “Oila”, “Rahbari najot”, “Milliy ong” kabi asarlari o'zbek jamiyatida ijtimoiy ongni uyg'otishda muhim o'rin tutdi. Fitrat milliy til, madaniyat va adabiyotning xalq taqdiri uchun naqadar muhimligini ta'kidlab o'tgan.

Cho'lpon esa jadidchilik g'oyalarini badiiy asarlari orqali ifoda etdi. Uning

“Kecha va kunduz” romani o‘zbek xalqining erkinlik, adolat va milliy o‘zlik sari intilishlarini aks ettiradi. Cho‘lpon adabiyot orqali xalqni o‘ylashga, o‘zligini anglashga va ozodlik uchun kurashishga da’vat etdi.

Jadidchilik harakati o‘z davrida xalq ongini o‘zgartirdi, milliy o‘zlikni anglash, ma’rifatga, madaniyatga va milliy birlikka intilishni kuchaytirdi. Bu harakat tufayli o‘zbek xalqida milliy uyg‘onish bosqichi boshlandi. Jadidlar yangi tafakkur va yangilanishning ramziga aylandilar. 1920–1930-yillarda sovet tuzumi mustahkamlangach, jadidlar “xalq dushmani” sifatida ta’qib qilindi. Ularning ko‘pchiligi qamoqqa olinib, otib tashlandi yoki surgun qilindi. Shunga qaramay, ularning ma’rifatparvarlik g‘oyalari xalq xotirasida saqlanib qoldi va keyingi avlodlar uchun ilhom manbaiga aylandi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek jadidchiligi xalqimiz tarixida milliy uyg‘onish, ma’rifat va taraqqiyot sari yo‘l ochgan ulkan harakat bo‘ldi. Jadidlar o‘z davrida xalqni jaholat va qoloqlikdan chiqarish, ilm-fan, madaniyat va zamonaviy tafakkurni rivojlantirish uchun fidokorona kurashdilar. Ularning asosiy maqsadi — millatni uyg‘otish, vatanparvarlik ruhini shakllantirish va milliy o‘zlikni saqlab qolish edi.

Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Fitrat, Cho‘lpon, Munavvar qori Abdurashidxonov kabi ziyolilar o‘z asarlari, maqolalari va ma’rifiy faoliyati orqali xalq ongiga yangicha fikr, ozodlik va mustaqillik g‘oyalarini singdirdilar. Ularning faoliyati tufayli o‘zbek jamiyatida yangi madaniy, siyosiy va ma’naviy hayot shakllana boshladi.

Jadidlar sovet davrida qatag‘on qilinib, ko‘plari hayotdan erta ketgan bo‘lsalar-da, ularning g‘oyalari xalq xotirasidan o‘chmadi. Mustaqillik yillarida jadidlarning nomi, asarlari va merosi tiklanib, ular millat faxri sifatida e’tirof etildi. Bugungi kunda jadidlar merosi yosh avlodni ilmga, vatanparvarlikka, milliy qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalashda beqiyos ahamiyat kasb etmoqda. Demak, jadidlar orzusi — ma’rifatli, ozod va taraqqiy etgan jamiyat barpo etish g‘oyasi bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Foydalanilgan adaviyotlar.

1. Ayniy S., Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar, Moskva, 1926;
2. Risqulov Toshkent, Revolyusiya i korennoye naseleniye, Toshkent, 1926;
3. Ziyoy Sayd, O'zbek vaqtli matbuotiga oid materiallar (1870—1927), Toshkent, 1927;
4. Programmiye dokumenti musulmanskix politicheskix partiy (1917—1920), Oksford, 1985;
5. Revolyusiya v Sredney Azii glazami musulmanskix bolshevikov, Oksford, 1985;
6. Politicheskaya jizn russkix musulman do fevral'skoy revolyusii, Oksford, 1987;
7. Mustafo Cho'qay o'g'li, Istiqlol jallodlari, Toshkent, 1992;